

מגילת אנטיוכוס

מבוא ממאן דהו, והשגה עליו אחר כך.

המגילה המוגשת כאן לפני הקוראים היא עתיקת יומין ולוותה חלקים מעם ישראל במשך שנים רבות. היא נכתבה ע"י החשמונאים עצמם (לדעת רס"ג) או ע"י זקני בית שמאי ובית הלל (לדעת בה"ג, הלכות סופרים) וזכתה להתייחסות מכובדת מכיוונים שונים [מקורה בארמית, והיא תורגמה לעברית, הנוסח המובא להלן מתוך אתר "דעת", החלוקה ל"פסוקים" ע"פ ספר "חנוכה" לרב צבי כהן].

כך לדוגמא כתב רבנו ניסים מקירואן בהקדמתו לספר המעשיות, שלא יכלול בו "מה שכבר נקבץ כגון מגילת אסתר ומגילת בני החשמונאים ואשר המאורעות הכוללים בתוך כ"ד ספרים". רס"ג מעיד שהמגילה היתה מחולקת לפרשיות, ופסוקים ומוטעמת בטעמים ככתבי הקודש.

התוספות במסכת תענית יח: (ד"ה הלכה) כותבים: "הא דקפסק הלכה מתענה ומשלים אראש חודש קאי דאי אחנוכה ופורים אינו יכול להתענות דיום משתה ושמחה כתיב" היכן "כתוב" בחנוכה "משתה ושמחה"? ככל הנראה כוונתו למגילה זו.

התוספות רי"ד (סוכה מד:) מוסיף נדבך להבנת מקומה של המגילה וכותב: "מקום שנוהגין לקרות מגילת אנטיוכוס בחנוכה, אין ראוי לברך עליה, מפני שאין שורש חובה כלל", משמע שהיה מנהג לקרואה והיה שטעו לחשוב זאת למעשה הראוי לברכה.

גם בין האחרונים אנו מוצאים ביטויים המצביעים על יחס מיוחד. כך לדוגמא ב"קדושת לוי" השואל: "למה לא נקבע לקרות מגילת חשמונאי ובניו כמו מגילת אסתר".

ובדורות מאוחרים יותר: עסקו הרב יחזקאל סרנא (דליות יחזקאל) ורמ"מ שניאורסון מחב"ד (שערי מועדים) בשאלה מדוע נקראה מגילת אנטיוכוס ולא ע"ש יהודי כמגילת אסתר. (לעיון נוסף: מנהגי ישראל ח"ה, חנוכה, מאת הרב צבי כהן).

בדורות האחרונים ככל הנראה חל כרסום מסוים בהתייחסות למגילה, לא זה המקום לדון בסיבות לדבר ונסתפק באמירה שהדבר נגרם בין השאר מבעלי דעות שמצאו לא מתאימה להלך רוחם.

הצורך בהחזרתה למקומה הראוי נובע גם מרצון לחדש ימינו כקדם ולהחזרת עטרה ליושנה, והן כהענות לרצון של אנשים רבים המחפשים מקור בו אפשר ללמוד, וללמד גדולים וקטנים בקצרה ובבהירות את מעשה חנוכה, רצון שיבוא על סיפוקן בצורה

הנכונה ביותר כאשר נתוודע למקור היחיד בעל משקל תורני וערכי המותאם למקורות חז"ל, ועם זה מהוה תיאור מפורט מבחינה עובדתית.

לסיום נצטט מספר שורות מדברי ר"צ הכהן מלובלין (אור זרוע לצדיק) המבהיר את ההבדל בין תיאורם של חז"ל את חורבן בית שני לבין מקורות אחרים:

"כי הסופרים אמנם יכתבו הדברים כפי מה ששמעו או כפי מה שידעו ויש דברים לפיכך אשר יוסיפו בגנות או שבח...כפי המורך או האהבה והשנאה המקלקלים השורה, וכן יש דברים אשר רבו מספריהם על אופנים שונים ויבחר הסופר אחד מהם ואנחנו לא נדע אם כן הוא...וזוהי הסיבה לדעת בהשינויים הרבים בסיפורי החורבן שיראה הרואה ממה שנזכרו בגמרא ומדרשי חז"ל עם מה שנראה בספר יוסף הכהן בן גוריון.. כי יוסף הכהן סופר היה לא נביא או בעל רוח הקודש וכתב מה שכתב כפי מה שידע... וכפי מה שהיה בליבו... לפיכך אי אפשר לדעת האמת הברור לסיבות האמורות, אבל רז"ל אשר אמנם היו כולם בעלי רוח הקדש... וידעו כל הדברים שבלב והסיפורים אשר לא נתפרסמו ולא נטו לאחד מן הצדדים אבל זכרו האמת... לפיכך באו השינויים וכל שכן שנמצאו השינויים מספרי חז"ל בהרבה ספורים אל סופרי דברי הימים של מלכי העמים" על אף ההבדל בין ענייננו לדינו של ר' צדוק, יכולים דבריו להאיר את ענייננו בסוגיה זו.

לטובת יעול השימוש במגילה, היא מחולקת ל"פסוקים" ולשמונה חלקים כך שאפשר לקרוא חלק אחד בכל יום יחד עם בני הבית גדולים וקטנים.

*

ביקורת על המבוא, והערכה על מגילת אנטיוכוס

את המבוא הזה ערך איש יקר, כפי הנראה מכתבתו. אמנם רגשותיו מנעו ממנו להשיג מידת האמת, וכבר לא היה יכול לבחון היטב האם יש מקור וערך למגילה זו או לא.

היות והראשונים יחסו חשיבות למגילה זו, ואף רס"ג מזכירה בחשיבות וכתב עליה הקדמה, עלינו להרכין ראשינו וללחוץ כננסים המקבלים רשות מאת המלכים. ונאמר, שאחרי שנמצא לפנינו הספר 'מקבים (א)' ביוונית, ממה שתרגמוהו יהודי מצרים, אין שום ספק ש'מגילה' קצרצרה זו אין לה שום ערך; לא היסטורי ולא הלכתי, וק"ו שאיננה דברי חז"ל. אמנם היא מיוסדת על שבבי מידע היסטורי, אך מבולבלת ומערבת כמה ניסים ומאורעות שנעשו, אלו באלו, ואיננה משקפת כלום מניסי חנוכה העצומים בהתהוותם.

הראשונים דברו ממה שהכירו והיה בידיהם, וממה שלא היה בידיהם לא ידעו. ורחם ה' עלינו שבזמן שהחכמות מתפשטות בעולם, ואנשי לב מתעניינים לדעת דברים על

בוריים, לא תהא כהנת כפונדקית, ונגלה עלינו מקבים א' שהינה עדות אותנטית מבן עדת החסידים בימי מתתיהו חשמונאי.

יתירה מכך, המעיין בהקדמתו של רס"ג למגילה (ציטוטים ממנה הבאתי לעיל במבוא לספר מקבים), נוכח שדבריו נועדו לחזק את האמונה וההודאה על אודות הניסים הגדולים שנעשו לאבותינו בימים ההם, כפי שמציין שרבים מן האומה אמנם מודים בנס, אבל אינם נותנים על לב אמיתת סיפורה – איך היה, עד שמקצתם מכחישים אותה, ולכן טרח רס"ג למצא ראיות מהמקראות שהובטחו בני חשמונאי לנצח אויביהם. ובשל כך ראה חשיבות גדולה במגילה זו, שהיתה לפניו. משכך, למותר לצייין שאילו היה בידו ספר שאמיתותו עולה על מגילה זו, היה מחייב אותנו לקבלו – מחמת נימוק זה עצמו.

וסייעתא דשמיא עלינו והתפרסם ספר 'מקבים', ונתבררו היטב התאריכים של נסי המלחמות ביוונים, וזמן נס חנוכה וכל הסובב במשך ל"ד שנה, מאז העלה מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו את נס המרד נגד היוונים והמרשיעים, ועד שנתמנה יוחנן כה"ג למנהיג, שבו מסתיים הספר.

והמערער על ספר מקבים, ומאשים בעלי דעות שגויות שמו לנגד עינם לערער על מגילת אנטיוכוס שמקורה בחז"ל, מלבד שאלו דברי סכלות, שהרי ספר מקבים מכריז על עצמו, הנה הוא גם שם את עם ה' ללעג וקלס, ומחללו באמרו שלחן ה' מגאל הוא וניבו נבזה אכלו, חלילה. וחכמים הזהרו בדבריכם.

ועל כן תתיישב הקורא הנכון להשוות מגילה זו לספר מקבים, ולראות בעיניך האמת. ואל תתמה על החפץ, כי דוגמא לכך מצאנו בספר 'יוסיפון' שרבותינו הראשונים מביאים אותו כמה וכמה פעמים, וכבר התפרסם לכל שספר זה הינו חיבור חדש חסר ערך, מלוקט ומסורס מחיבורי יוסף בן מתתיהו המקוריים ביונית שמצויים כיום תחת יד כל אחד, מתורגמים ללשון הקודש.

